

Mâlik-i Deylemî'nin mâil ta'lik kütâbı (İÜ Ktp., FY, nr. 1425)

masının ardından Meşhed'e dönmesini istediye de Şah Tahmasb izin vermedi. Mâlik-i Deylemî bundan sonraki yıllarını şahla beraber Tebriz'de ve diğer şehirlerde onun yanında geçirdi. 18 Zilhicce 969 (19 Ağustos 1562) tarihinde Kazvin'de vefat etti. Müstakimzâde ölümünü 960 (1553) olarak kaydeder.

Nakşibendî tarikatına intisap eden Mâlik-i Deylemî hat sanatı dışında şiir ve müziğiyle de uğraşmıştır. Edinburgh Üniversitesi Kütüphanesi "Kitâat-ı Hoş-hat" adlı yazı albümünde (MS, Or., nr. 373), İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi'nde (FY, nr. 1425) ve Paris Bibliothèque Nationale'de (Persan, nr. 129) kütâları bulunmaktadır. Onun yetiştirdiği talebelerden Mîr İmâd-i Hasenî, İran nesta'lik hattında yeni bir ekolün kurucusu olup bu ekolün usul ve kaideleri günümüzde de uygulanmaktadır. Muhammed Hüseyin-i Tebrîzî, Şah Muhammed Meşhedî, Kutbüddin Yezdî, Mîr Muhammed Sadreddin Kazvîni ve İsâ da Mâlik-i Deylemî'nin öğrencilerindedir.

BİBLİYOGRAFYA :

Kummî, *Gülistân-ı Hüner*, s. 93; Âlî, *Menâkıb-ı Hünerverân*, s. 42; Müstakimzâde, *Tuhfe*, s. 701; Habîb, *Hat ve Hattâtân*, İstanbul 1305, s. 218; Habîbullah Fezâilî, *Atlas-ı Haç*, İstanbul 1362 hş., s. 484; Muhittin Serin, *Hat Sanatı ve Meşhur Hattatlar*, İstanbul 2010, s. 329.

MUHİTTİN SERİN

MÂLİK b. OSMAN

(مالك بن عثمان)

Ebû Ahmed
el-Hâc Mâlik b. Osmân
b. Muâz Sî (Siy, Sih)
(1855-1922)

Ticânîyye'nin
Mâlikîyye kolunun piri.

Kuzey Senegal'in Saint Louis bölgesinde Dagana yakınlarındaki Gaé köyünde yetim olarak dünyaya geldi. Toukolor ailesine mensuptur. Küçük yaşta Kur'an'ı ezberledikten sonra amcası Ahmed Sî, dayısı Mayoro Wallé, Şeyh Makeye Hawa, More Diop ve Ahmed (Amadu) Ndiaye Mabiyye gibi âlimlerden dinî ilimleri tahsil etti. İbn Bûnâ el-Cekeni'nin *Kitâbü'l-İhmîrâr'ını* (*el-Câmî'*) Futa Toro'da Thierno Yoro Pal'den, *Kütüb-i Sitte*'yi de Moritanya'da okudu. Dayısı ve el-Hâc Ömer Tâl'in müridi Mayoro Wallé'ye intisap ederek Ticânîyye tarikatına girdi. Ahmed b. Mevlûd Fâl el-Moritânî ve Muhammed Ali el-Ya'kübî gibi şahsiyetlerden tarikat icâzeti aldı. 1889'da hacca gitti. Hac dönüşü yedi yıl kadar ders verdi ve çiftçilikle uğraştı. 1902'de Batı Senegal'de Dakar'a 90 km. uzaklıkta küçük bir yerleşim yeri olan Tivâven'e (Tivaouane, Tiwawan) yerleşip bir Ticânî zâviyesi inşa ettirdi. Tivâven onun sayesinde ilim merkezi ve Senegal'in önemli şehirlerinden biri haline geldi. Daha sonra Dakar ve Saint Louis'de Ticânî zâviyeleri açtı, hayatı bu üç zâviye arasında geçti. Yol kesip köylere baskınlar düzenleyen putperest Tiédo grubuna karşı büyük çoğunluğu tüccar ve çiftçilerden meydana gelen müridlerini himaye etmesi cemaatinin sayısını hızla arttırdı. Bu dönemde Kaolack'taki Ticânî zâviyesinin şeyhi Abdullah b. İnyâs (Niyâs), Ticânî muhaliflerine silâhla karşı koyan el-Hâc Ömer Tâl'in halifesi Saîd Nûr Tâl ve kendisi hakkında bir kaside yazan Mürîdiyye hareketinin önderi Ahmedü Bamba ile ilişkilerini sağlamlaştırdı.

Senegal şehirlerinde Ticânîyye'ye nüfuz kazandıran Mâlik b. Osman bu tarikatın Mâlikîyye kolunun kurucusu kabul edilir. Pek çok köy ve kasabada "dâire" adı verilen zâviyelerin açılmasına öncülük etti. Ticânîyye dervişlerinin akşam okudukları virdin yerine sabah ve akşam okunmak üzere yeni virdler tesbit etti. Buna göre müridleri "el-virdü'l-lâzım" denilen günlük vird (100 istiğfar, 100 salavat, 100 kelime-i tevhid) ilâve olarak otuz defa "estağfirullah el-azim ellezi lâ ilâhe illâ hû el-hayyü'l-kayyûm" ve 100 defa "lâ ilâhe illallah"

Mâlik
b. Osman

demeli, elli defa salâtü'l-fâtihe, on iki defa cevheretü'l-kemâl okunmalıdır. Mâlik b. Osman, tarikatının hızla yayılması ve müntesiplerinin artması sebebiyle halifelerine (mukaddem) üç dereceli bir yetki vermiştir. En alt seviyedeki icâzet sahibi halifelerin başkalarına icâzet verme yetkisi yoktur. Orta seviyedekiler diğer mukaddemleri tayin etme yetkisine sahiptir. En üst seviyedeki mukaddemler ise mutlak icâzete sahip olup aynı zamanda Ticânî virdinin bütün sırlarına vâkıftır. Senegal nüfusunun yarısının Mâlik b. Osman'a intisap ettiği ileri sürülmektedir. Siyasetçiler, tarikatın Senegal'de otoritesini arttırmasıyla sömürge yönetiminde idarî görev almak için Mâlik b. Osman'ı vasıta kılmaya başladılar. Müntesiplerini dinî ilimleri öğrenmeye teşvik eden Mâlik b. Osman, eğitim öğretim faaliyetlerine ağırlık vererek sömürgecilğe silâhla değil bu tür faaliyetlerle karşı çıkmaya çalıştı.

Mâlik b. Osman, Tivâven şehrinde vefat etti ve buraya defnedildi. Ahmed, Ebû Bekir, Mansûr, Abdülazîz, Habîb ve Osman adlı altı oğlundan Ahmed, I. Dünya Savaşı'nda öldürülmüş, Habîb ve Osman ise çocuk yaşlarda ölmüştür. Mâlik b. Osman'dan sonra tekkenin başına Ebû Bekir geçmiş, diğer oğlu Mansûr kardeşinin ölümünün ardından sadece dört gün postta kalmış ve Abdülazîz 1997 yılındaki vefatına kadar irşad vazifesini üstlenmiştir. Abdülazîz de babası gibi divan sahibi bir şairdir. Mâlik b. Osman'ın tarikatına mensup olanlar her yıl Tivâven şehrinde düzenlenen ve "Gâmmu" denilen mevlid ihtifallerinde bir araya gelmektedir.

Eserleri. 1. *Divân* (Tunus 1333/1914). Mâlik b. Osman'ın yetmiş dokuz kasideden oluşan divanı Ahmed et-Ticânî ve el-Hâc Ömer Tâl gibi sûfiler hakkında tasavvufî methiyeler ihtiva eder. Ancak kendisi na'tlarıyla büyük şöhret kazanmıştır. Divanın en uzun kasidesi olan "mîm" kafiyesi "Hilâşu'z-zehab fi sîreti hayri'l-'Arab" otuz fasıldan meydana gelen bir na'ttır, bu na't

Mâlik
b. Osman
Zâviye
ve Camii –
Tivâven /
Senegal

müstakil olarak da basılmıştır (Dakar, ts.; Fr. trc. El Hadji Ravane Mbaye, *Khilâsou Dhahab: l'or pur sur la vie du phophète*, Rabat 2007). Senegal'deki Ticânîler arasında meşhur olan na't mevlid kutlamalarında, Mâlik b. Osman'ın kabrini ziyarette, ayrıca evlerde okunmaktadır. Müellif kasideini ayrıca şerhetmiştir (yazma nüshası için bk. *Fihrisü mahtûâtî*, s. 273). **2.** *Kifâyetü'r-râgıbîn fîmâ yehdî ilâ hazreti rabbi'l-âlemîn ve ikmâ'u'l-muhaddisîn fi's-şerî'ati mâ leyse lehû aşlun*. On iki fasıldan teşekkül eden akaide dair mensur bir eserdir. Müellif eserine almış dört beyitlik bir zeyil yazmıştır. El Hadji Ravane Mbaye, Sorbon Üniversitesi'nde "La pensée et l'action d'El-Hadji Malick Sy: Un pôle d'attraction entre la sharia et la haqîqa" adıyla bir doktora tezi hazırlamış (1993), daha sonra bunu *Le grand savant El Hadji Malick Sy: Pensée et action* adıyla yayımlayarak (I-III, Beyrouth 2003) birinci cildinde Mâlik b. Osman'ın hayatını ve eserlerini ele almış, ikinci cildinde *Kifâyetü'r-râgıbîn*'in, üçüncü ciltte *İfhâmü'l-münkiri'l-cânî*'nin Arapça metnini ve notlarla tercümesini vermiştir. **3.** *İfhâmü'l-münkiri'l-cânî 'alâ tarikati seyyidînâ ve vesîletinâ ilâ Rabbînâ Ahmed b. Muhammed et-Ticânî*. Müellifin Ticânîyye tarikatını savunmak için yazdığı eser kendi tarikat silsilesini de içerir. **4.** *Vesîletü'l-Münâ fi nazmi esmâ'llâhî'l-hüsnâ* (Dakar 1973). **5.** *Fâkîhetü't-tullâb nehcü't-Ticânîyyi'l-hâlîşî'l-eşlâb* (Ar. metin ve Fr. tercümesiyle, nşr. El Hadji Ravane Mbaye, Rabat 2002, *Âdâbü'l-mescid* ile birlikte). Mâlik b. Osman'ın ramazan ve kurban bayramı namazları için irad ettiği iki hutbe ile *Naşîhatü'l-ihvân* adlı bir risâlesi yazma halinde mevcuttur (eserleri için ayrıca bk. Kane – Hunwick, IV, 309-312; *Fihrisü mahtûâtî*, s. 38, 267, 292, 293, 294, 295). Osman Encây, *es-Sî-*

retü'z-zâtiyye li's-Şeyh el-Hâc Mâlik Sî: eş-Şeyh el-Hâc Mâlik Sî beyne yedeyk adıyla bir eser kaleme almıştır (Kahire 2004, 2011).

BİBLİYOGRAFYA :

P. Marty, *Etudes sur l'Islam au Senegal*, Paris 1917, I, 181-184; Ahmed et-Ticânî Sî, *Mechülü'l-ümme'ti's-Seneğâliyye*, Kahire 1961, s. 16-35; Jamil M. Abun-Nasr, *The Tijâniyya*, London 1965, s. 143-145; İbrâhim Marûn, *La confrérie tîdjane au Sénégal*, [baskı yeri yok] 1968, s. 9; L. C. Behrman, *Muslim Brotherhoods and Politics in Senegal*, Cambridge 1970, s. 50, 63, 69, 78, 196, 198; Âmir Samb, *el-Edebü'l-'Arabiyyü's-Seneğâli*, Cezayir 1979, II, 118-161; P. B. Clarke, *West Africa and Islam*, London 1982, s. 83-84; Thierno Ka, *L'ecole de Pir Saniokhor: Son histoire et son role dans la culture arabo-islamique au Sénégal du XVIIe au XXe siècle* (doktora tezi, 1982), Université Paris-Sorbonne (Paris IV), II, 180-190; Abdülkâdir M. Seyfâ, *el-Müslimün fi's-Seneğâl: Me'âlimü'l-hâzır ve âfâku'l-müstakbel*, Devha 1406/1986, s. 137; Hafîl en-Nahvî, *Bilâdü Şînkî: el-Menâre ve'r-ribâh*, Tunus 1987, s. 511; C. Harrison, *France and Islam in West Africa: 1860-1960*, Cambridge 1988, bk. İndeks; Khardim Mbacké, *Soufisme et confréries religieuses au Sénégal*, Dakar 1995, s. 46-52; *Fihrisü mahtûâtî Mektebeti's-şeyh Mür Mebay Sîsî ve Mektebeti'l-Hâc Mâlik Sih ve Mektebeti's-şeyh İbrâhim Niyâs fi's-Seneğâl* (haz. Osman Kane), London 1418/1997, bk. İndeks; D. Robinson, *Paths of Accommodation: Muslim Societies and French Colonial Authorities in Senegal and Mauritania: 1880-1920*, Ohio 2000, s. 194-207, 235-236; a.mlf., "Malik Sy: Teacher in the New Colonial Order", *La Tijâniyya* (ed. J.-L. Triand – D. Robinson), Paris 2000, s. 201-218; Hadîm M. Saîd Embâkî, *et-Taşavvuf ve't-turuku's-şufiyye fi's-Seneğâl*, Rabat 2002, s. 62-72; J. F. Searing, "God Alone is King": *Islam and Emancipation in Senegal: The Wolof Kingdoms of Kajoor and Bawol, 1859-1914*, Portsmouth 2002, s. 130-133, 235, 240; Osman Kane – J. O. Hunwick, *Arabic Literature of Africa: The Writings of Western Sudanic Africa* (ed. J. O. Hunwick v.dğr.), Leiden 2003, IV, 308-312; J. Glover, *Sufism and Jihad in Modern Senegal: The Murid Order*, Rochester 2007, s. 76-77; *Mu'cemü'l-Bâbeftin li-su'arâ'l-'Arabiyye fi'l-ğarneyni'l-tâsî' 'aşer ve'l-'işrîn*, Küveyt 2008, XV, 296.

IMOURLANA KABA

MÂLİKÎ, Muhammed b. Alevî

(محمد بن علي المالكي)

Muhammed Hasen b. Alevî
b. Abbâs b. Abdilazîz
el-Hasenî el-Mâlikî el-Mekkî
(1948-2004)

Suudi Arabistanlı Mâlikî âlimi,
muhaddis ve mutasavvîf.

1367'de (1948) Mekke'de doğdu. Bu tarih 1362 ve 1365 olarak da kaydedilir. Baba ve anne tarafından Fas İdrîsî şeriflerinin soyuna mensuptur. Mescid-i Harâm'da ders halkası bulunan dedesi Mekke'de kadılık ve maarif müdürlüğü yapmıştı. Mâlikî ilk eğitimini bir muhaddis olan babasından aldı; Kur'ân-ı Kerîm'i ezberledi; ondan Arap dili ve edebiyatı, mantık, fıkıh, tefsir, *Kütüb-i Sitte*'yi ve diğer bazı hadis metinlerini okudu. Ardından Medresetü'l-felâh ve el-Medresetü's-Savletîyye'de öğrenimine devam etti. Mescid-i Harâm'da Abdullah b. Saîd el-Lahcî, Hasan b. Muhammed el-Meşşât, Muhammed Yâsîn el-Fâdânî, Muhammed Nûr Seyf el-Mekkî ve Hasan b. Saîd el-Yemânî gibi âlimlerin derslerine de katıldı. İlim ve sohbet meclislerinde İslâm dünyasının çeşitli bölgelerinden gelen âlimleri tanıma imkânı buldu. Daha sonra gittiği Ezher Üniversitesi'nden âlimiyye diplomasıyla mezun oldu. Üniversitenin İlahiyat (Usûlüddîn) Fakültesi'nde yüksek lisans ve doktora yaptı. Humus'ta Şeyhül-kurrâ Abdülazîz Uyûn es-Sûd'dan kırâat-i seb'âyı okudu. Suriye, Mısır, Fas, Hindistan, Pakistan ve Endonezya gibi ülkeleri dolaşarak oralandaki âlimlerden faydalandı; 200 kadar hocadan hadis dinlediği kaydedilir. Ebû'l-Fazl İbnü's-Siddîk el-Gumârî, Haseneyn Muhammed Mahlûf, Abdullah Kennûn, Muhammed Şefî' Diyüvendî, Abdülhalîm Mahmûd, Zafer Ahmed Tehânevî, Muhammed Zekerîyyâ Kandehevî, Muhammed Tâhir İbn Âşûr, Muhammed Sâlih el-Perfûr ve Abdülfettâh Ebû Gudde bunlar arasında yer alır. Ayrıca Mâlikî fıkıhı, siyer, tasavvuf ve ahlâk gibi konularda ihtisas sahibi oldu. 1970-1979 yılları arasında Mekke'de Melik Abdülazîz Üniversitesi'ne bağlı Külliyyetü's-şerî'a'da (daha sonra Ümmülkurâ Üniversitesi) öğretim üyeliği yaptı. Mescid-i Harâm'da yaklaşık elli yıl aralıksız ders veren babasının vefatı üzerine Mekke'nin önde gelen âlimlerinin onayı ile onun yerine geçti (1971). 1995'ten vefatına kadar Malezya'da Terengganu'daki Dârülmân Üniversitesi'nde misafir öğretim üyesi olarak bulundu. Mayıs 2000'de bu üniversitenin teklifiyle